

Епізод зречення П.Скоропадського мав великий розголос, навколо нього ходили різні чутки. Спростував їх Василь Прохода, який восени 1945 року, в останні дні життя М.Славинського, перебував разом із ним у камері Лук'янівської в'язниці: «Несправедливе твердження, ніби поважний український діяч і публіцист Максим Славинський мав сказати Павлові Скоропадському, коли він підписував акт зречення від гетьманування: «Павле Петровичу! Історія вже сказала про вас усе! Сказала все! Все сказала про вас історія і вона вже більш нічого про вас не скаже...». Це – «поетична» вигадка В.Короліва-Старого»⁴⁷. Авторів цього зауваження довелося провести разом з професором М.Славинським останні місяці в 1945 р., і він стверджував: «Тоді професор запевнив мене та інших в'язнів, що він того гетьманові не міг сказати і все то неправда та нерозумна вигадка»⁴⁸.

Підсумовуючи діяльність М.А.Славинського в період Української Центральної Ради та Гетьманату П.Скоропадського, можна зробити висновок проте, що громадсько-політична позиція Максима Антоновича Славинського характеризувалася своєю послідовністю у відстоюванні інтересів України. Будучи головою Особливої наради з питань розробки обласної реформи, прагнув національної злагоди в постімперській Росії, відстоюючи національно-територіальну автономію для України. Його дипломатична робота спрямовувалась на примирення інтересів сусідніх країн і забезпечення стабільності української державності. Як міністр праці, прагнув класового примирення інтересів підприємців та робітників, який демонстрував уряд П.Скоропадського.

Дана праця не розкриває всієї суті проблеми, не вичерпує всіх аспектів запропонованої тематики, а тому потребує подальшого дослідження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1.Верстюк В.Ф. Осташко Т.С. Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник. – К., 1999. – 255 с.; Болаболчченко А.А. Три долі : Модест Левицький, Петро Стебницький, Максим Славинський: Біографічні нариси. – К., 1999. – 96 с.; Стрельський Г. Трубайчук А. М. Грушевський, його сподвижники й опоненти. – К., 1996. – 192 с.; Скорульська Р. Харчук Р. Остання зірка «Плеяди»// Слово і час. – 1998. – №3. – С. – 81-85.; Дорошенко Д. Історія України 1917 – 1923. Т. 2. – К., – 2002. – 352 с.; Дорошенко Д. Мої спогади про недавнє-минуле. 1914 – 1920. – Мюнхен. – 1969. – 480 с; 2. Прием украинской делегации князем Г. Львовым // День. – 21 марта. – 1917. – С. 3.; Лотоцький О. Сторінки минулого. Праці українського наукового інституту. Серія мемуарів. Книга 4. – Варшава, 1932. – Т.ХХІ. Частина третя. – С. 343, 345; 3. Прием украинской делегации князем Г. Львовым // День. – 21 марта. – 1917. – С. 3; 4. Державний архів Служби Безпеки України (далі – ДАСБ України).- Ф. 6. - Спр. 71178 ФП. - Арк. 90; 5. Там само. - Арк. 28; 6. Там само. - Арк. 90; 7. Славинський М.А. Заховаю в серці Україну: Поезія, публіцистика, спогади. – К., 2002. – С. 13; 8. ДАСБ України. – Ф. 6. – Спр. 71178 ФП. – Арк. 23 зв. – 24.; 9. Там само. – Арк. 24; 10. Там само. – Арк. 90; 11. Українська дипломатична енциклопедія. – Т. 2. – К., 2004. – С. 482; 12. ДАСБ України. Ф. 6. – Спр. 71178 ФП. – Арк. 15; 13. Там само. – Арк. 91.; 14. Там само. – Арк. 28; 15. Там само. – Арк. 91; 16. Дорошенко Д. Історія України 1917 – 1923. Т. 2. – К., – 2002. – С. 108; 17. Там само. – С. 111; 18. Табачник Д. Історія української дипломатії в особах. К., – 2004. – С. 143; 19. Дорошенко Д. Історія України – Т.2. – С. 103; Дорошенко Д. Мої спогади про недавнє-минуле. 1914 – 1920. – Мюнхен. – 1969. – С.264; 20. Дорошенко Д. Історія України. – Т. 2. – С. 113; 21. Там само; 22. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України. – Ф. 2607. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 26 зв., 27; 23. Там само. – Арк. 27 зв.; 24. Філатов О.В. Українско-Російская мирная конференция 1918 г. – Полтава, 1995. – С. 57; 25. ЦДАВО України. – Ф. 2607. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 27; 26. Там само. – Ф. 3695. – Оп. 1. – Спр. 191. – Арк. 1 – 396; 27. Там само. – Ф. – 2607. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 27; 28. Там само. – Ф. 3696. – Оп. 1. – Спр. 191. – Арк. 131; 29. Там само. – Ф. – 3667. – Оп. 1. – Спр. 41. – Арк. 162; 30. Там само. – Ф. – 2607. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 27; 31. ДАСБ України. Ф. 6. – Спр. 71178 ФП. – Арк. 91 зв.; 32. ЦДАВО України. – Ф. 3766. – Оп. 2. – Спр. 3. – Арк. 15; Ф. 3766.- Оп. 1.- Спр. 126.- Арк. 12; Ф. 3766. - Оп. 1.- Спр. 22.- Арк. 10; 33. Проданюк Ф. Дипломатія держави гетьмана П. Скоропадського // Політика і час. – 1992. – №5. – С. 68; 34. ДАСБ України. Ф. 6. – Спр. 71178 –ФП. – Арк. 91 зв.; 35. Дорошенко Д. Історія України. – Т. 2. – С. 136; ДАСБ України.– Ф. 6. – Спр. 71178 ФП. – Арк. 91 зв.; 36. Славинський М.А. Вказ.праця. – С. 14; 37. Дорошенко Д. Історія України. – Т. 2. – С. 275; 38. ЦДАВО України. –Ф. 3766. – Оп. 2. – Спр. 3. – Арк. 30; Дорошенко Д. Мої спогади про недавнє-минуле. – С. 365; ДАСБ України. - Ф. 6. – Спр. 71178 ФП. – Арк. 91 зв.; 39. ЦДАВО України. –Ф. 3766. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 13; 40. Там само. – Арк. 13 –27; 41. Дорошенко Д. Історія України. – Т. 2. – С. 119; 42. ДАСБ України. - Ф. 6. – Спр. 71178 ФП. – Арк. 91 зв.; 43. Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. – К., 2001. – С. 190; 44. Как выступил Петлюра? // Вечернія новости. – 1918. – 24 ноября. – С. 1; 45. ДАСБ України. – Ф. 6. – Спр. 71178 ФП. – Арк. 92; 46. Дорошенко Д. Історія України. – Т. 2. – С. 292; 47. . Славинський М.А. Вказ.праця. – С.15; 48. Там само. – С.16.

Т.О. Грачевська

ПАНАС ФЕДЕНКО В УКРАЇНСЬКІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 – 1920 РР.: ПОДІЇ ТА ОЦІНКИ

Ланцюгова реакція європейських революцій ХХ століття, спровокована значною мірою катаклізмами та кровопролиттям Першої світової війни, немов гострим скальпелем перекроїла мапу Старого світу, радикально змінила форми державного та суспільного життя Європи. Імперію Романових вона приречла на загибель, натомість дала життя новим державам, які раніше були її складовими. Україна, природно, не могла залишитись осторонь цього процесу, тож й її територію охопив революційний вихор, який приніс багато непорозумінь та негараздів українському народові.

Незважаючи на потужну кампанію з висвітлення тих аспектів вітчизняної історії, бодай опосередковано пов'язаних з відродженням української державності, певні аспекти Української революції залишаються дослідженими не на належному рівні. До них можемо зарахувати й аналіз внеску та ролі окремих осіб у тих визначних подіях. Безперечно, більшість з них належали до прошарку національної інтелігенції, тому постановка цієї проблеми зможе пролити додаткове світло й на питання про внесок та сприйняття цієї верствою подій українських визвольних змагань 1917–1920 років.

З огляду на це, вважаємо за доцільне комплексно розглянути діяльність П.В. Феденка (1893–1981), відомого діяча Української Соціал – Демократичної Робітничої партії у період Української національної революції та його погляди на неї. Зокрема, потрібно сконцентрувати увагу на його оцінках політики гетьмана П. Скоропадського та його роботі в уряді УНР за часів Директорії як на найменш досліджених сторінках біографії Панаса Васильовича.

Зазначимо також, що останнім часом багато було зроблено в справі повернення постаті П.Феденка із небуття, яку протягом не одного десятиліття дозволялось згадуватися лише з брудними епітетами та принизливими тавром «буржуазного націоналіста.» Особа П. Феденка передусім зацікавила краєзнавців та істориків Дніпропетровщини, які присвятили не одну розвідку цьому непересічному політику, громадському діячеві, журналісту та письменнику української діаспори.¹

Для створення цілісного образу П.Феденка - політика того періоду – не завадить стисло ознайомитися з основними віхами формування його суспільно – політичних поглядів.

П.В. Феденко походив з селища Веселі Терни (зараз це територія м. Кривого Рогу), де й з'явився на світ 13 грудня 1893 року. Освіту почав здобувати у Верхньодніпровській шестикласній школі, продовжив же навчання у гімназії м. Олександрія. З 1913 по 1917 роки був студентом Історико – філологічного Інституту у Петербурзі. Саме на ці роки й припадає початок його активної роботи в УСДРП, яка стала однією з головних напрямків його діяльності в еміграційний період.

Революція застала Панаса Васильовича у Петрограді, де він закінчував навчання. Лютневу революцію він вітав, сподіваючись, що вона стане першим кроком до побудови нового, більш справедливого ладу в країні.

Закінчивши навчання, у червні 1917 року, коли революція стала повновладною господаркою імперії Миколи Романова, П. Феденко повернувся на Україну, де відразу почав опікуватися революційними справами у рідному Верхньодніпровському повіті. Освічених кадрів катастрофічно не вистачало, й Панаса Васильовича Інформаційне бюро Української Центральної Ради уповноважило бути інструктором з питань політичної освіти та організатором українських національних сил. До того ж селяни Верхньодніпровського повіту на з'їзді у серпні 1917 року обрали П. Феденка своїм представником до Центральної Ради у Києві. Однак йому нечасто доводилося бувати на засіданнях цього представницького органу. Сам П. Феденко з приводу цього зазначав : «Хоч я і був членом Центральної Ради, але мені довелося тільки один раз протягом 1917–1918 років бути присутнім на її засіданнях. Обставини так склалися, що я мусив перебувати в Катеринославі, редагуючи органи соціал – демократичної партії «Наше слово», «Голос робітника», «Наша справа.»² Отже, можемо стверджувати на разі лише про формальне перебування Панаса Васильовича у складі Центральної Ради, що він й особисто визнавав.

Намагаючись дати оцінку політиці Центральної Ради, Панас Васильович відзначав, що вона намагалася здійснити українську революцію не стихійно, а надати їй якомога більш організованих форм. Втім, на його погляд, головною проблемою цього органу був брак кадрів, які б могли забезпечити функціонування міцного адміністративного апарату, дієвого війська. За Феденком, Центральна рада намагалася забезпечити населенню України матеріальний добробут, політичну свободу та дотримання прав трудового народу, хоч при цьому й потерпали колишні можновладці – поміщики та власники підприємств. Загалом політик високо оцінював роботу цього органу, особливо наголошуючи на її заслугах у справі організації українського народу для політичної боротьби, хоч при цьому було допущено багато помилок, а її лідери мали багато нездійснених ілюзій³.

П. Феденко, перебуваючи в ейфорії від далекосяжних планів соціальних перетворень на Україні, різко негативно оцінив факт приходу до влади більшовиків у Петрограді у жовтні 1917 року та їх політичну тактику. Як редактора партійного органу УСДРП «Наше слово», П. Феденка обурював факт запровадження більшовиками в країні суворой цензури, яку він порівнював з царською⁴. Згадував він й про репресії, що їх почали активно запроваджувати щодо незгодних з їх політикою більшовицькі комісари, сподіваючись у такий спосіб пришвидшити перемогу пролетарської революції. Для П. Феденка вже тоді незаперечним фактом було те, що пролетарська (соціалістична) більшовицька революція була приречена на невдачу, адже для її реалізації на той період ще не склалися об'єктивні обставини. Ось що він писав з цього проводу: «В тим то і є трагічне нещастя російської революції, що, незважаючи на «декрети» і соціалістичну декларацію народних комісарів, об'єктивні причини не дають найменших надій на остаточне повалення капіталістичного ладу. А об'єктивних обставин (недостаточний розвиток капіталізму в Росії, некультурність робітничьких мас і таке інше) не посадовиш в тюрму».⁵ З цією цілком слушною думкою, вважаємо важко не погодитися.

Суперечки та чвари серед представників Центральної Ради не змогли стабілізувати ситуацію в країні, яка кардинально змінилася з моменту укладання у лютому 1918 р. мирного договору у Бресті. На території України розташувалися війська німецької армії, чії дії викликали загальне невдоволення населення. Хиткий політичний курс Центральної Ради призвів до появи думок про нагальну потребу зміни її одноосібною владою людини, вихідця з військового середовища, яка б змогла б забезпечити порядок та спокій в країні. І цією людиною виявився Павло Скоропадський, нащадок козацького роду, який поголосив себе одноосібним керманічем Української Держави, чим викликав невдоволення політичних сил, які намагалися забезпечити Україні республіканський шлях розвитку.

П. Феденко різко негативно розцінював встановлення режиму П. Скоропадського, оскільки принципи керівництва державою, проголошенні гетьманом, принципово суперечили тим, що раніше декларувалися Центральною Радою, яку, як зазначалося, палко підтримував і Панас Васильович. Політику П. Скоропадського він визначав як «політику класового егоїзму»⁶ П. Феденко мав точку зору, що влада гетьмана сама готувала сприятливий ґрунт для більшовицької пропаганди та агітації серед пролетаріату України, бо чітко виражала інтереси лише поміщиків – землевласників. Як супротивник гетьманського режиму, Панас Васильович заперечував навіть здобутки П. Скоропадського в сфері політики українізації. Згодом він писав: «Загальна політика гетьманського уряду не сприяла організації української армії, проводилася організація російських військових частин.... Російський курс уряду Скоропадського шкодив українській освіті, бо при ньому процвітали російськомовні школи»⁷. У цих рядках Феденко-критик, який негативно оцінював політичний курс своїх опонентів, затьмарив Феденка- історика, який мав би бути об'єктивним й не вдаватися до перекручення відомих, хрестоматійних фактів. Певно, що в справі своїх політичних ворогів П. Феденко вдавався не лише до конструктивної критики, а й до перебільшення ступеня їх помилок.

За часів гетьманату в березні 1918 року П. Феденко почав працювати в «Робітничий газеті», що була центральним органом УСДРП й виходила у Києві. У своїх статтях він вдавався до аналізу політичних подій, давав оцінки ситуації, що склалася не лише в Україні, а й поза її межами.

У грудні 1918 року внаслідок збройного перевороту до влади в Україні прийшов колегіальний орган - Директорія, в якій також не було згоди переважно через прагнення С. Петлюри та В. Винниченка отримати лідерство. Для вирішення питань подальшої організації влади Директорією було оголошено про скликання Трудового Конгресу, на якому мали бути вирішенні всі нагальні питання функціонування державного апарату країни. До речі, право обирати делегатів до Конгресу отримали лише представники трудящих класів. П. Феденка було обрано представником до цього органу від робітників Катеринослава на початку січня 1919 року. На засіданнях Конгресу виникла необхідність П. Феденку доводити неприпустимість підтримання більшовицької диктатури.

У результаті бурхливої дискусії на Трудовому Конгресі було вирішено низку важливих питань, але, на жаль, більшість із них так і залишилися лише клаптиками паперу, бо до Києва входило більшовицьке військо, й Директорія готувалася до негайної евакуації з міста. Проте, необхідно вказати, що всі питання та результати їх обговорення були відображенні у Декларції фракції УСДРП Конгресу Трудового Народу України, що була оприлюднена 26 січня 1919 року. Автором декларації був П. Феденко, відзначимо, що й І. Мазепа, добрий товариш та соратник по партії Панаса Васильовича, також брав участь у редагуванні цього документу. Декларація проголошувала злуку ЗУНР та УНР, пропонувала залишити в руках Директорії вищу владу у республіці до скликання парламенту за умови введення до її складу представників від Західної

України. Представники партії продовжували відстоювати принципи рівного, прямого, вільного виборчого права, дотримання демократичних форм реалізації влади. Фракція УСДРП звернулася до Директорії УНР з вимогою, щоб «вона вжила найрішучіших заходів для того, аби ні одна краплина крові українського народу не пролилася даремно.»⁸

28 січня 1919 року на черговому засіданні було затверджено проект Універсалу Трудового Конгресу, автором якого також був Панас Васильович. Саме йому, як автору Універсалу, наступного дня було доручено виголосити цей знаковий документ на засіданні Конгресу. Читання Універсалу супроводжувалося гучним оплесками, а сам він був прийнятий одногосно. Універсал, зокрема, затвердив об'єднання УНР із Західною Українською Народною Республікою.

Із Києва, окупованого військами більшовиків, уряд УНР та його прибічники переїхали до Вінниці, а потім до Кам'янця-Подільського. У цей час П.Феденко залишався незмінним редактором «Робітничої газети», що продовжувала виходити навіть за таких складних обставин. Після того як у серпні 1919 року І.Мазепа став прем'єр-міністром уряду УНР, Панас Васильович обійняв посаду міністра інформації, що й не дивно, адже саме він зарекомендував себе як фахівець журналістської та редакторської справи.⁹

З середини листопада 1919 року ситуація для уряду УНР стала надзвичайно важкою: армії денікінців та поляків продовжували наступати на місто Кам'янець-Подільський, а тому уряд УНР, а разом з ним і П.Феденко, змушений був переїхати далі на північ. Так 16 листопада 1919 року вони вирушили до Проскурова. Представники УНР мали наступний план: дістатися Старокостянтинова – Чуднова, куди не могли дійти денікінці, й там, після відпочинку військових формувань, відновити боротьбу проти ворогів. Реалізації цього плану зашкодило те, що селяни Пашківської волості в районі ст. Климашівка зруйнували залізницю, що вела до Старокостянтинова, й розпочали грабунок вагонів з державним майном.

Коли ці невтішні відомості дійшли до голови уряду І. Мазепа, то він звернувся з проханням до П. Феденка та Назара Петренка вирушити на переговори з селянами Пашківської волості. Отримавши урядові повноваження, П. Феденко та Н. Петренко пізньої ночі виїхали на дрезині до станції Климашівки. Вранці наступного дня відбулася зустріч представників уряду з селянською громадою, яка, до речі, зустріла їх непривітно. Першому говорити довелося П.Феденку. У своїй промові він згадав про важкі умови життя селян за часів Скоропадського та наголосив про небезпеку наступу армії Денікіна. «Не вірте, громадяни, - говорив він, - що Денікін платить золотом, як дехто ширить цю вигадку між вами. Біла армія має золото на свої погони, а платити будете ви,»- так роз'яснював уповноважений справжні наміри «білих вояків»¹⁰. Свій виступ він закінчив закликком підтримати ідеї УНР. Після нього слово мав Н.Петренко. Зрештою, справу вдалося залагодити мирними засобами. Задля закріплення результатів П.Феденко написав проект декларації Пашківської громади уряду УНР. У цьому документі селянство волості висловлювало наміри підтримати УНР. Від уряду УНР декларацію підписали П.Феденко і Н.Петренко, а від Пашківської волості – уповноважені, які навіть приклали до документу печатку.

П. Феденко з товаришем змушені були наздоганяти армію УНР. Від Климашівки вони йшли пішки, поки не добралися села, де їм вдалося дістати підводу. Армію вдалося наздогнати на станції Війтівці. Для всіх було дивом бачити П.Феденка та Н.Петренка живими-здоровими, бо ж поширилися чутки, що їх було вбито в селі.

Настрій українських урядовців був далеко неоптимістичним. Усі розуміли, що скористатися залізницею вже не вдасться. З великими труднощами армію та матеріальні ресурси було перекинуто у район Старокостянтинова.

3 грудня 1919 року у цьому місті було проведено нараду уряду УНР за участі його очільника І. Мазепа та міністрів. На ньому, зважаючи на складність положення на фронті, І. Мазепа вніс пропозицію перейти до партизанських методів боротьби. Наступного ранку П. Феденку та міністру праці О. Безпалку було надано доручення скласти проект Декларації уряду УНР до війська та народу республіки з приводу переходу на нові форми ведення військових дій. Ця Декларація містила опис внутрішньої та міжнародної ситуації. У цьому документі в черговий раз містилися застереження з приводу більшовицької загрози : «Український народ та наше республіканське військо знає, що в большевизмі порятунку немає. Большевицький комунізм на українському ґрунті не приймається. Він може посіяти тільки нову громадянську війну, нове кровопролиття і втретє знищити Україну матеріально».¹¹

Проект Декларації 2 грудня 1919 р. був схвалений урядом УНР, однак замість м. Чорторія місцем її укладання було названо м. Любар.

П. Феденко, виконуючи різні урядові доручення, довелося багато подорожувати землями, спустошеними тифом України. У цих подорожах він зустрічав багатьох симпатиків політики УНР, про що згодом писав: «В цих безперечних симпатіях я переконався сам, бо нападав на сліди армії в вересні і жовтні, мандруючи по Україні. Взагалі кожен селянин вважає за всієї моральний обов'язок допомогти чоловікові, який себе називає «самостійником»». ¹²

Нові випробування чекали на уряд УНР навесні 1920 року, оскільки йому довелося опинитися у пастці між двома вогнями, що однаково намагалися його ліквідувати і встановити свою владу в Україні – тоталітарною Росією та Польщею Ю. Пілсудського. Намагаючись, якщо не покращити, то бодай не погіршити ситуації, Головний отаман С. Петлюра, керуючись правилом обрання меншого зла, укладає Варшавську угоду 22 квітня 1920 року, за якою польське керівництво визнавало владу уряду УНР, до складу України також відходили землі Правобережжя, а Східна Галичина, Західна Волинь та ряд інших спірних територій переходили до Польщі. Сучасний український історик Я. Грицак, аналізуючи причини укладання даного договору, висловлював думку, що для С. Петлюри базою для української державності були землі Наддніпрянської України, а визволення її від більшовиків – першочерговим завданням, тому він і поступився західними землями ¹³. Однак члени уряду УНР не схвалили угоди, сприйнявши її вкрай негативно, бо ж ще плекали надію на відродження незалежної України, яка б включала у себе землі як східні, так і західні.

Панас Феденко не став винятком, будучи прихильником збереження єдності українських земель, проголошеної на Трудовому Конгресі, він розцінив її як таку, що зрадила здобутки національної революції. Цікаво, що, якщо в 1920 році молодий політик рішуче відкидав цю угоду, то, переглянувши події в Енциклопедії Українознавства (1949 р.), зазначав наступне з її приводу: «Хоч яким несприятливим було ставлення поляків, без договору з ними не можна було продовжувати регулярної боротьби з большевиками й зберегти від інтернування Армію УНР, що верталась з Зимового походу». ¹⁴ Певно, час вніс свої корективи й навчив Панаса Васильовича давати більш виважені оцінки подіям та вчинкам окремих осіб.

Як знаного майстра – агітатора у липні 1920 року перед відступом української армії на Захід, центральний провід УСДРП постановив відправити П.Феденка для політичної роботи в ті області України, що вже перебували під владою більшовиків. Вже вкотре П. Феденко довелося побувати у багатьох містах та селах – Барі, Вінниці, Умані, Кривому Розі, Катеринославі. Його подорож відбувалася не в фешенебельному потязі або авто, а пішки. Це допомогло йому добре зорієнтуватися в подіях на Україні. Сумна картина скрізь зустрічала мандрівника – агітатора. На власні очі П. Феденку бачив масштабне поширення явищ, які характеризують зазвичай низький ступінь розвитку суспільства – проституції, венеричних хвороб, еміграційних процесів, голоду тощо.

Подорожуючи Україною до грудня 1920 року, Панас Васильович багато зробив для популяризації ідей соціал – демократії, здобутків національної революції, однак обставини сталися так, що йому довелося залишити рідну землю. Йому поталанило переправитися на правий, молдовський, берег Дністра й через Бухарест і Чернівці добратися до Львова – столиці стародавньої Галичини. Тут у лютому 1921 року Панасу Васильовичу пощастило зустрітися з І. Мазепою, який кілька місяців вже перебував тут. З того часу в його біографії розпочалася емігрантська доба.

Саме на роки Української революції припали перші кроки П. Феденка-політика. Він вітав утвердження влади Центральної Ради, бо вірив, що всі проблеми, які непокоїли українське суспільство (влаштування земельного питання, функціонування державних органів влади тощо) вона вирішить.

Можна стверджувати, що, незважаючи на досить молодий вік, у 1920 році П. Феденко вже сформувався як політик з солідним досвідом роботи, який в наступні роки ще більше поглибив. П.Феденко вже тоді був яскравим представником української соціал-демократії та українського національного руху, якому не зрадив протягом всього свого тривалого життя. Вважаємо, що перспективною є робота з аналізу та пошуку джерел, які допомогли б краще зрозуміти та оцінити роль цієї людини у визвольних змаганнях в Україні на початку минулого століття. Це б допомогло поповнити скарбницю матеріалів історії вітчизняної інтелігенції, а особливо тих її сторінок, що розповідають про сприйняття та оцінку нею переломних моментів в минулому нашої країни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дивись: Чабан М. Панас Феденко (Сторінки біографії нашого краянина, пов'язані з Придніпров'ям і зокрема Криворіжжям) // Кур'єр Кривбасу. – 1997. – Травень. – С.119 – 135; Грачевська Т. Український соціал – демократ П.Феденко: катеринославський період діяльності // Молода нація. – 2004. - №3. – С.63 – 71; Голуб А.

В ім'я історичної правди (Наукові студії П. Феденка в еміграції) // Грані. – 2000. - №5. – С.76 – 78; 2. Феденко П. Повстання нації // Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879 – 1926). Накладом міжорганізаційного комітету для вшанування пам'яті Симона Петлюри в Празі. – Прага, 1930. – С.76; 3. Феденко П. Історія революції(1917 – 1921). – Б. м., Б. р. – С.28 – 29; 4. П.Ф. Більшовицька «соціалістична революція» і вимоги життя // Наше слово. – 1917. – 21 грудня. – С.1; 5. Так само. – С.1; 6. Феденко П. Влада Павла Скоропадського (п'ятьдесяті роковини перевороту в Україні). – Лондон–Мюнхен., 1968. – С.13; 7. Так само. – С.17 – 18; 8. Декларація фракції УСДРП Конгресу Трудового Народу України //Робітнича газета. – 1919. – 29 січня. – С.2 – 3; 9. Чабан М. Панас Феденко (Сторінки біографії нашого краянина, пов'язані з Придніпров'ям і зокрема Криворіжжям) // Кур'єр Кривбасу. – 1997. – Травень. – С.129; 10. Феденко П. Минуло півстоліття. Зимовий похід Армії Української Народної Республіки (1919 – 1920 рр.). – Нью-Йорк – Джерсі Сіті: Свобода, 1972. – С.17; 11. Там само. – С.28; 12. Феденко П. Внутрішнє положення на Україні // Вільна Україна. – Львів – Київ, 1921. – Січень – Лютий. – Ч.1.- С.53; 13. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст. – К., 2000. – С.153 – 154; 14. Феденко П. Доба Директорії // Енциклопедія Українознавства в 2-х томах / Під голов. ред. проф. д – ра В. Кубійовича. Том I. – Мюнхен – Нью-Йорк, 1949. – С.525.

Ф.І. Акімов, Д.Я. Бондаренко

УКРАЇНЬСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ І ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОБУДЖЕННЯ ТА «ІДЕАЛЬНОЇ ВІТЧИЗНИ» В 1917 Р.

Національне пробудження народів Центральної і Східної Європи під час Першої Світової війни стало важливим чинником розпаду багатонаціональних держав-імперій (Російської, Австро-Угорської і Німецької). Під час розпаду Росії і Австро-Угорщини відбувалося зіткнення націоналізму і панславізму серед слов'янських народів, а в українців, крім того, додалося зіткнення, згідно з концепцією А. Міллера, націоналізму «офіційного» і націоналізму «знизу»¹. Тобто офіційним націоналізмом до Лютневої революції 1917 року в Росії був так званий «загальноросійський», - відповідно український був націоналізмом знизу. У результаті революції і падіння монархії ситуація змінилася на протилежну. Отже, український націоналізм став офіційним, і український народ вийшов на шлях розбудови власної державності.

Проте зазначимо, що, на відміну від цілого ряду народів Східної Європи, в тому числі Російської імперії, український народ не зміг досягти повної незалежності своєї новоствореної державності. Цьому факту є багато пояснень з боку історії й політичної науки. Як правило, це пояснюється складними геополітичними умовами України і слабким потенціалом власних збройних сил у порівнянні з противниками (росіянами (не має значення, білими чи червоними) й поляками), іноді і слабкою національною свідомістю. Ми ж, спираючись на теорії націоналізму М. Гроха², Е. Геллера³, А. Міллера, зробимо спробу розглянути це питання з погляду політичної ідеології, тобто показати прорахунки й помилки лідерів українства того часу, що призвели до розколу нації вже у 1917 році, ще в самому початку державотворчого процесу в Україні.

Отже, відповідно теорії М. Гроха, національна ідея формувалася «національними будителями» - представниками національної інтелігенції, потім вона адаптується всією нацією, яка є вирішальною силою у формуванні державності (нація-держава). Але в нашому випадку, на жаль, національна ідея не могла об'єднати націю, оскільки не тільки в рамках одного народу, але і усередині інтелігенції існувало дві свідомості: українська і малоросійська. Одні доводили існування окремої української нації, відсутність єдності якої пов'язана з низьким рівнем національної свідомості, інші, навпаки, говорили про штучність української національної ідеї і малоросів як гілку загальноросійської нації.

Зазначимо також, що в дореволюційній Росії під «офіційним» націоналізмом слід лише частково розуміти ідеологію партії російських націоналістів, яка, до речі, сформувалася саме на українських землях, під керівництвом В. Шульгіна, А. Савенка, А. Стороженка, І. Линниченка і базувалася на концепції триєдності «загальноросійської» нації, в якій великороси, малороси і білоруси були лише гілками, або частинами загальної руської спільноти. Але часткове визнання особливостей «трьох гілок» руської нації було слабкою ланкою цієї конструкції, яка стимулювала роздуми «національних будителів»: М. Грушевського, В. Винниченка, Д. Дорошенка, С. Шелухіна.

Наявність могутнього чинника - російської діаспори й домінування малоросійської свідомості серед українців - викликали суперечності між українським і російським націоналізмом, використовуючи термінологію В.П. Булдакова, не тільки «вертикального», але й «горизонтального»⁴ (внутрішнього українського, або українсько-малоросійського) характеру. Треба зазначити, що називатися українцем в 1917 році було не тільки національним, а скоріш політичним вибором.